

ศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

THE STUDY ON THE BUDDHA OBLATION OF LANNA

ฐิติพร สะสม^๑

Thitiporn Sasom



บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา ๒) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา วิธีศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากแหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร ที่มีผู้ประพันธ์เกี่ยวกับประวัติของการจัดทำเครื่องสักการะ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในพระพุทธศาสนาของล้านนา

ผลการวิจัย พบว่า

๑. ประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะที่ใช้ในการสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา คือ ๘ จังหวัดของภาคเหนือตอนบน พบว่า เครื่องสักการะล้านนาเข้ามาพร้อมกับพระพุทธศาสนาที่มาจากประเทศอินเดีย ด้วยประชาชนในล้านนามีความเชื่อ ความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแสดงถึงความเคารพนอบน้อมต่อพระพุทธศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่อาวุโสกว่า จึงได้มีความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกัน โดยมีดอกไม้ เทียน ธูป หมากสุม พลุสุม หมากเบ็ง ต้นผึ้ง พุ่มดอก สวยดอก ต้นเทียน บางพื้นที่มีเครื่องสัตตภัณฑ์ และตุ๊กตอกบัว หรือดาวเรือง

๒. องค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา พบว่า ในจังหวัดล้านนา การดำเนินชีวิตตามศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา หลักพุทธจริยธรรม ๓ ระดับ โดยหลักพุทธจริยธรรม ๓ ระดับ คือ ชั้นมูลฐาน ชั้นกลาง ชั้นสูง

^๑ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๑) พุทธจริยธรรมขั้นมูลฐาน หลักธรรมขั้นนี้มีอยู่ ๒ ชั้น คือชั้นหยาบ เป็นลักษณะที่ต้องงดเว้น ด้วยการไม่ประพฤติผิดทางกาย และวาจา เรียกว่า เบญจศีล อีกชั้นหนึ่ง คือชั้นละเอียด ที่ประณีต มากขึ้นกว่าเดิม เป็นลักษณะทางใจ ๕ อย่างเรียกว่า เบญจธรรม มากู้กัน

๒) พุทธจริยธรรมชั้นกลาง จริยธรรมขั้นนี้เป็นหลักปฏิบัติที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ หมายถึง ทางแห่งการทำความดี หรือทางไปสู่ความเจริญ และสันติสุข หรือสุคติ จริยธรรมระดับนี้จะช่วยยกฐานะความดีของมนุษย์ให้สูงขึ้น ประณีตขึ้นตามลำดับ แบ่งออกเป็น ๓ ทางตามโครงสร้างของพฤติกรรมของมนุษย์

๓) พุทธจริยธรรมขั้นสูงหลักจริยธรรมนี้ เป็นหลักเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติจะต้องอาศัยปัญญาบารมีและความมุ่งมั่นพยายามอย่างแรงกล้าจึงจะสำเร็จ เรียกว่า อริยมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา หลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธานุชาของล้านนา เครื่องสักการะกับธรรมมีความหมายและมีนัยสำคัญกันอยู่อย่างลึกซึ้งทั้งในวิธีการปฏิบัติซึ่งแทรกอยู่ทุกวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่ว่าในยุคใดมาตั้งแต่โบราณกาลสืบจนทุกวันนี้

๓. หลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธานุชา พบว่า หลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะ เป็นหลักสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวล้านนา ชาวล้านนาถือว่าเครื่องสักการะเป็นสิ่งสำคัญและเป็นของสูง ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา จึงทำให้ความหมายและหลักจริยธรรมของเครื่องสักการะแต่ละแห่งมีเหตุและเป็นปัจจัยที่ต้องประดิษฐ์อย่างประณีตบรรจง และการสอดแทรกจริยธรรมคำสอนในเครื่องสักการะ จึงทำให้เกิดผลงานศิลปกรรมเกี่ยวกับเครื่องสักการะของล้านนาเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

คำสำคัญ : เครื่องสักการะ, พุทธานุชา, หลักพุทธจริยธรรม, ล้านนา

Abstract

The objectives of this research were to 1) to study the history of worship for offering to Buddha of Lanna, 2) to study of knowledge and the main Buddhist ethics of worship for offering to Buddha of Lanna and 3) to analyze of Buddhist ethics of worship for offering to Buddha of Lanna. This study was a qualitative research from data resources, books, texts, document that concerned about the history of worship for offering to Buddha of Lanna.

The research found that

1. The history of worship that was used in worshipping for offering to Buddha of Lanna was found that the worship of Lanna come with Buddhism that had come from India. People of Lanna had believed and faith in Buddhism by respecting the Buddhism, holy things, ancestor, lecturer, or elder people, therefore, they had created and made different worship such as flowers, candles, incense, Maksoom, Plusoom, Makbeng, Tonphuang, Poomdok, Suaydok, Tontien. Some areas there are seven candlestick, tung, lotus or calendula.

2. Knowledge and the main Buddhist ethics of worship for offering to Buddha of Lanna were found that in Lanna province had live with the faith in Buddhism along with the precepts, meditation and wisdom. The Buddhist Ethics divided into three levels namely; basic level, intermediate level, advanced level.

1) The Buddhist ethics on the basic level had two steps namely; the approximately level that was characterize to abstain from physically and speech, it called five precepts. On the other level, it was intimate level that was mind characterize five aspects. It called the five ennobling virtues.

2) The intermediate Buddhist ethics was the practice that higher level such as Kusala-kammapha 10. It means the wholesome course of action. This step is raised as a good human performance according to the structure of human behavior.

3) The advanced Buddhist ethics was the ultimate aim of Buddhism that the practice requires intellectual prestige, and a commitment strongly for

achievement. It called Ariyamagga or Machimapatipatha. Buddhist ethics of worship for offering to Buddha of Lanna had a meaning and significance deeply booth practice method and intervene in lifestyle of Buddhist people for a long time from ancient times to present time.

3. The principles of Buddhist Ethics of worship for offering to Buddha were found that it was a main for lifestyle of Lanna people. They believed that the worship was important things and highly thing of Buddhism for worship making of Buddhism. Therefore, from the important concept of the meaning and the principle of Buddhist Ethics of worship each place that had cause and was factor for be carefully creating and intervene the principles of Buddhist Ethics in worship. It had taken effect on contribution in field art about worship of Lanna people that was well known.

Keywords : Worship, Buddhist worship, Buddhist ethics, Lanna

บทนำ

เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีในพุทธศาสนา ถือเป็นของสูงและของศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งเคารพบูชาสูงสุดของชาวพุทธ นอกจากนี้ เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีบางส่วน นอกจากจะมีคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นรากฐานแล้วยังอาจมีความสัมพันธ์หรือผสมผสานกับคติแบบพราหมณ์ และคติของท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการสร้างสรรครูปแบบของเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ การจัดทำเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ถือเป็นคติที่สืบทอดมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อเหล่าประชาชนผู้มีศรัทธา เดินทางไป ฟังพระธรรมเทศนาและถวายสักการะแด่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ก็มักจะนำเครื่องสักการะมีดอกไม้และของหอมเป็นต้นไปน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา แต่การถวายเครื่องสักการะเช่นนี้ ถือเป็นกรบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ เรียกว่า “อามิสบูชา” แต่ถ้าหากจะถวายเป็นการบูชาอย่างยิ่งยวด ซึ่งถือเป็นกรบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องนั้น คือ การปฏิบัติตามพุทธโอวาทอย่างจริงจัง ได้แก่ การทำความดี ละเว้นความชั่ว และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส เรียกว่า “ปฏิบัติบูชา”

สาเหตุแห่งการเกิดเครื่องสักการะ เนื่องจากประชาชนที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความหมายแตกต่างกันในด้านจิตใจ ในด้านสถานที่ภูมิประเทศ ในด้านจารีตข้อปฏิบัติในสังคมเดิม ในด้านความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกันไป เช่น บางคนไปวัดต้องนำดอกไม้ รูปเทียนไปสักการะ ดังปรากฏอยู่ในตำนานพุทธประวัติว่า มหาชนจำนวนมากมีดอกไม้และของหอมในมือพากันไปสู่เขตวันมหาวิหารเพื่อบูชาพระศาสดา แม้แต่ที่ประทับของพระพุทธเจ้าก็มีชื่อเรียกว่า “คันธกุฎี” อันหมายถึง กระท่อมที่อบด้วยของหอมหรือกระท่อมหอม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้คงเนื่องมาจากประชาชนนำดอกไม้หรือของหอมไปบูชาพระพุทธเจ้านั่นเอง พุทธศาสนิกชนในสมัยต่าง ๆ มีความคิดกันว่า หากได้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นแล้วนำไปสักการะบูชาพระรัตนตรัย และเกิดบุญเกิดกุศลแก่ตนให้มีความสุขความเจริญ และมีความเชื่อต่อไปอีกว่าหากตนได้สิ้นชีวิต ดวงจิตอันประกอบไปด้วยกุศล ผลบุญ จะเกื้อกูลให้ไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นมนุษย์ก็จะเกิดในตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยข้าวของเงินทอง จะมีความสุขตามที่ตนต้องการ ถ้าเป็นสวรรค์ก็เกิดในวิมารอันเต็มด้วยทิพย์สมบัติ จะได้เป็นเทพบุตร เทพธิดา เสวยความสุขเป็นเวลานาน นอกจากนี้บางพวกบางเหล่ามีความคิดว่า หากได้นำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปถวายเป็นเครื่องสักการะบูชาก็จะช่วยให้ประสบโชคดี ทำมาค้าขายประสบผลสำเร็จมีความสุขเจริญรุ่งเรือง บางกลุ่มก็ตั้งความปรารถนาให้มีศบรดาศักดิ์ มีข้าวของและบริวารมากมาย เครื่องสักการะบูชาทั้งหลายจึงเกิดขึ้นจากเจตนาและความคิดของแต่ละบุคคลที่จัดทำขึ้นเพื่อสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพเลื่อมใส จึงทำให้เกิดศาสนสถาน ศาสนวัตถุ

มากมาย เครื่องสักการะล้านนาเครื่องหมายของการเคารพสูงสุดของชาวล้านนาโดยที่เครื่องสักการะบูชาของชาวล้านนามีสิ่งของหลัก คือ ข้าวตอก ดอกไม้ และธูปเทียน เครื่องสักการะดังกล่าวนี้อาจใช้บูชาบุคคลที่ควรแก่การบูชา รวมไปถึง ผี เทวดา เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ ในฐานะที่ชาวล้านนานับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ก็ได้ใช้เครื่องสักการะบูชาเหล่านี้สำหรับบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ดังปรากฏคำไหว้ขอขมาแก้วทั้งสาม เป็นที่น่าสังเกตว่า เครื่องสักการะของชาวล้านนานั้นบ่งบอกถึงความคิดที่ลึกซึ้งของชาวล้านนาในการมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่ควรบูชาโดยการน้อมนำสิ่งของที่มีคุณค่าอันควรแก่การบูชาที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และเต็มไปด้วยความงดงามที่พิเศษนอกเหนือจากสิ่งที่บริโภคในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ข้าวตอก ซึ่งโดยปกตินั้นข้าวมีไว้สำหรับบริโภค แต่เมื่อนำมาทำเป็นข้าวตอกก็ถือเป็นสิ่งสักการะเทียนขี้ผึ้ง ปกติจะไม่นำมาใช้เพื่อให้เกิดแสงสว่าง ถ้าจะมีการใช้ ก็จะใช้เฉพาะการบูชา และที่น่าสนใจยิ่ง คือ ดอกไม้ โดยทั่วไปดอกไม้ที่มีความสวยงามและมีกลิ่นหอมจะไม่มีให้นำมาบริโภคเป็นอาหารแต่นำมาเป็นเครื่องสักการะ ส่วนวิธีการเก็บดอกไม้เพื่อบูชาพระก็จะกระทำด้วยความนุ่มนวลอ่อนโยน ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นสะท้อนให้เห็นการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความอ่อนโยนและเทิดทูน แสดงถึงพื้นฐานจิตใจที่งดงามของชาวล้านนาซึ่งมีมาช้านาน

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องเครื่องสักการะบูชาของล้านนา ที่ใช้ในพิธีการสักการะบูชาในพิธีที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธที่มีอยู่ในล้านนา ซึ่งแสดงถึงหลักพุทธจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาได้ถือปฏิบัติในวิถีชีวิตมาโดยตลอดตั้งแต่โบราณกาล จนถึงปัจจุบันนี้ เพื่อดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์สืบสาน อย่างเป็นรูปธรรมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา
๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งศึกษาจากแหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร ที่มีผู้ประพันธ์เกี่ยวกับประวัติของการจัดทำเครื่องสักการะเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในพระพุทธศาสนาของล้านนา เว็บไซต์ ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ

ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการวิจัย โดยวิเคราะห์เอกสาร สํารวจ สัมภาษณ์ สังเกต โดยมีวิธีการศึกษา ๓ ลักษณะ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) และข้อมูลผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพหุบุชาของล้านนา โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจงตามเกณฑ์ (Criteria Purposive Sampling)

ขั้นตอนที่ ๒ เป็นการศึกษาวิจัยภาคสนาม โดยใช้วิธีการลงพื้นที่สัมภาษณ์ แบบเจาะจงเพื่อศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพหุบุชาของล้านนา พื้นที่ ๘ จังหวัด คือ ๑) อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ๒) อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ๓) อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ๔) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ๕) อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๖) อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๗) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๘) อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง คณะผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์ โดยมีฐานข้อมูลจากนักวิชาการ, ปรากฏท้องถิ่น, พระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาและเครื่องสักการะบูชา, ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมล้านนา, นักวิชาการศาสนาและมัคทายกของวัดในพื้นที่ที่เป็นที่ยอมรับและรู้จักดีในกลุ่มสังคมท้องถิ่นล้านนา พื้นที่ละ ๒ รูป/คนรวมทั้งสิ้น ๑๖ รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ๑ ชุด และคณะผู้วิจัยได้พัฒนาแบบสัมภาษณ์จากการทบทวนวรรณกรรมแนวทางการศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพหุบุชาของล้านนาและจากการสังเคราะห์งานวิจัยและประมวผลจากการแบบสัมภาษณ์ในเชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด ตามเกณฑ์ที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาว่าด้วย การศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะเพื่อเป็นพหุบุชาของล้านนา

ขั้นตอนที่ ๓ การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเชิงเนื้อหา (Content analysis) เพื่อจัดประเด็นและจัดกลุ่มข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพหุบุชาของล้านนา ได้องค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพหุบุชาของล้านนาองค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพหุบุชาของล้านนาใช้เป็นแนวทางพัฒนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและนำแบบแผนพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพหุบุชาของล้านนาเพื่อการอนุรักษ์และสืบสาน และพัฒนาสืบต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ประกอบการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (formal interview) หรือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยได้เตรียมคำถามและข้อกำหนดไว้แน่นอนตายตัว ซึ่งแบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลการศึกษาวิเคราะห์เครื่องสักการะในพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา จำนวน ๒ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ เป็นต้น

ตอนที่ ๒ เนื้อหาที่สัมภาษณ์ แบ่งเป็น ๔ ด้าน คือ

ด้านที่ ๑ ประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะ

ด้านที่ ๒ ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมที่ใช้เครื่องสักการะในพุทธศาสนาของล้านนา

ด้านที่ ๓ คติความเชื่อของเครื่องสักการะบูชาในการสักการะ

ด้านที่ ๔ หลักพุทธจริยธรรมที่เกี่ยวกับเครื่องสักการะ

การสัมภาษณ์ ได้ทำการสัมภาษณ์กับ เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์และตัวแทนวัดในเขตพื้นที่ศึกษาวิจัย ผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนในการพัฒนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและนำแบบแผนพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการภาคสนาม เพื่อวิเคราะห์ประวัติการพัฒนาการของเครื่องสักการะ รวมถึงประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม คติความเชื่อ และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะ ที่ใช้ในการสักการะในล้านนา

สังเกตการณ์เรียนรู้การเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา และการประกอบพิธีกรรม ที่เกี่ยวกับเครื่องสักการะในล้านนา

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) นักวิจัยได้นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์การบันทึกข้อมูล รวมทั้งเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง นำมาเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา เรียบเรียงผลการศึกษา นำมาสรุปการวิจัย และจัดทำข้อเสนอแนะ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

๒. ศึกษาองค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

๓. การนำองค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนาใช้เป็นแนวทางพัฒนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง

๔. นำแบบแผนพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนาเพื่อการอนุรักษ์และสืบสาน และพัฒนาสืบต่อไป

ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

ในการศึกษาประเด็นประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนาสามารถสรุปได้ดังนี้ ชาวพุทธประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นตามแนวพุทธบัญญัติจึงเกิดมีศาสนสถานคือที่อยู่ของพระสงฆ์ เรียกกิ่งฆราวาส และที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป คือ โบสถ์ วิหาร ศาลา พระเจดีย์ เรียกพุทธาวาส สิ่งก่อสร้างทั้งหมดรวมเรียกศาสนสถาน ศาสนวัตถุ คือรูปเจ้าของศาสนา เป็นพระพุทธรูป เทวรูป สิ่งต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชาที่ประจำอยู่ในศาสนสถาน รวมเรียกว่าศาสนวัตถุ ศาสนบุคคลคือศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาโดยเฉพาะพระสงฆ์ สามเณร ถือว่าเป็นศาสนบุคคลโดยตรง เพราะต้องอยู่ในศาสนสถานดูแลสิ่งเหล่านั้นแทนชาวบ้านหรือชุมชน ศาสนธรรม คือคำสอน อันได้แก่ พระธรรมและวินัยที่พุทธบริษัทได้ศึกษาจดจำบันทึกมา โดยลำดับ มีการเรียนการสอน เพื่อให้รู้และใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตไปตามครรลองของเหตุผลและครรลองของสังคม

ศาสนพิธี ระเบียบวิธี วัตถุที่นำมาประกอบพิธี แนวทางปฏิบัติในศาสนา โดยใช้วัตถุเป็นเครื่องนำ เรียกในทางศาสนาว่า อามิสบูชา เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง เพราะใช้เป็นเครื่องน้อมนำบุคคลในสังคมให้เลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติโดยมีเครื่องสักการะทั้งหลายเป็นสื่อ นำพิธีกรรมทางศาสนาช่วยให้เกิดระเบียบมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ศาสนา สร้างสายสัมพันธ์สมัครสมานขึ้น ประดุจด้ายร้อยดอกไม้เป็นมาลัยที่สวยงาม^๒

^๒ มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, (เชียงใหม่:พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๘), หน้า ๓-๔.

ในทางพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัททำการบูชา เป็น ๒ ส่วนคือ อามิสบูชา การบูชาด้วยดอกไม้ เครื่องหอมต่างๆ เครื่องสักการะ สัมมานะทั้งปวง เป็นสื่อให้นำให้พุทธศาสนิกชนผู้มีอายุอยู่ในวัยเยาว์ หรือชาวบ้านผู้ไม่มีพื้นฐานแห่งความรู้เท่าที่ควรได้ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นสื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติเบื้องสูงขึ้นไป ปฏิบัติบูชาคือการบูชาพระรัตนตรัยด้วยการประพฤติปฏิบัติดังในบาลีว่า “ธัมมานุธัมมปฏิปันโน” ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมคือการประพฤติปฏิบัติชอบ มีสถานะสูงกว่าอามิสบูชา สิ่งนี้จะเกิดขึ้นกับบุคคลผู้ผ่านพื้นฐานแห่งอามิสบูชา หมายถึง ผู้ที่เคยบูชาด้วยเครื่องสักการะทั้งหลายมีรูป เทียน ดอกไม้ เป็นต้น มาก่อนทั้งสิ้น การปฏิบัติทั้งสองส่วน คืออามิสบูชาและปฏิบัติบูชา จึงต้องอาศัยกันและกันมาทุกยุคทุกสมัยมาจนถึงปัจจุบัน

สาเหตุแห่งการเกิดเครื่องสักการะ เนื่องมาจากประชาชนที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความแตกต่างกันในด้านจิตใจ ในด้านสถานที่ภูมิประเทศ ในด้านจารีต ข้อประพฤติปฏิบัติในสังคมเดิม ในด้านความคิดที่เกิดขึ้นในจิตใจของตนว่าอยากทำอย่างนั้น อย่างนี้ จึงได้มีความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกันไป เช่น บางคนไปวัดต้องนำดอกไม้ ธูปเทียนไปสักการะ ดังปรากฏอยู่ในตำนานพุทธประวัติว่า มหาชนจำนวนมากมีดอกไม้และของหอมในมือพากันไปสู่ เขตวันมหารวิหาร เพื่อบูชาพระศาสดา แม้แต่ที่ประทับของพระพุทธเจ้าก็มีชื่อเรียกกันว่า “คันธกุฎี” อันหมายถึงกระท่อมที่อบด้วยของหอมหรือกระท่อมหอม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้คงเนื่องมาจากประชาชนนำเอาดอกไม้หรือของหอมไปบูชาพระพุทธเจ้านั่นเอง

พุทธศาสนิกชนในสมัยต่างๆ มีความคิดกันว่า หากได้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นแล้วนำไปสักการะบูชาพระรัตนตรัย จะเกิดบุญเกิดกุศลแก่ตนให้มีความสุขความเจริญ และมีความเชื่อต่อไปอีกว่าหากตน ได้สิ้นชีวิต ดวงจิตอันประกอบไปด้วยกุศล ผลบุญ จะเกื้อกูลให้ไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นมนุษย์ก็จะไปเกิดตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยข้าวของเงินทอง จะมีความสุขตามที่ตนต้องการ ถ้าเป็นสวรรค์ก็จะได้เกิดในวิมานอันเต็มไปด้วยทิพย์สมบัติ จะได้เป็นเทพบุตร เทพธิดา เสวยความสุขเป็นเวลานาน นอกจากนี้คนบางพวกบางเหล่ามีความคิดว่า หากได้นำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปถวายเป็นเครื่องสักการะบูชา ก็จะ ช่วยให้ประสบโชคดี ทำมาค้าขายประสบผลสำเร็จมีความเจริญรุ่งเรือง บางกลุ่มก็ตั้งความปรารถนาให้มียศถาบรรดาศักดิ์ มีข้าวของและบริวารมากมาย เครื่องสักการะบูชาทั้งหลายจึงเกิดขึ้นจากเจตนาและความคิดของแต่ละบุคคลที่จัดทำขึ้น เพื่อสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพเลื่อมใส จึงทำให้เกิดศาสนสถาน ศาสนวัตถุมากมาย^๓

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓-๔.

ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในล้านนา ใน ๘ จังหวัดทางภาคเหนือ

ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญใน ๘ จังหวัดภาคเหนือแห่งล้านนา ผู้วิจัยได้ศึกษา ประเพณีและจุดเด่นที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของแต่ละจังหวัดในภาคเหนือตอนบนซึ่งประกอบไปด้วยจังหวัด น่าน แพร่ พะเยา เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน เชียงใหม่ และลำปาง ดังนี้

จังหวัดน่าน ได้แก่ ประเพณีหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง อ่าเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จัดประจำทุกปีระหว่างวันขึ้น ๑๑ ค่ำถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ทางเหนือ (เดือน ๔ ใต้) อยู่ในราวปลายเดือนกุมภาพันธ์หรือประมาณเดือนมีนาคมทุกปี ชาวน่านเรียกว่า "งานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง" ที่สำคัญเป็นพระธาตุประจำปีเถาะ ในวันขึ้นสิบสี่ค่ำเดือนหก ขบวนแห่ของเจ้าเมืองน่านพร้อมด้วยคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนจากชุมชนต่าง ๆ จะมาพร้อมกันที่บริเวณรอบ ๆ เนินภูเพียงแช่แห้ง จะมีพิธีทางศาสนา และกิจกรรมเฉลิมฉลองเพื่อเป็นพุทธบูชา โดยมีการทำบุญตักบาตร เทศมหาชาติ บรรยายธรรม และมีการจุดบอไฟดอก (บั้งไฟ) เมื่อถึงวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนหก ขบวนพุทธศาสนิกชนจะทำควัทาน (เครื่องไทยธรรม) ในช่วงบ่ายจะมีการถวายเป็นพุทธบูชา โดยการจุดบอไฟดอก (บั้งไฟ) ขึ้น และมีการแสดงพระธรรมเทศนา เทศน์มหาชาติสืบเนื่องต่อจากวันขึ้นสิบสี่ค่ำ กำหนดการกิจกรรมสำคัญประกอบด้วย ขบวนแห่เครื่องหลวงถวายสักการะพระธาตุ ขบวนแห่ควัทาน และพิธีเวียนเทียน นอกจากนี้ยังมีการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและมหรสพ รวมทั้ง การจำหน่ายสินค้าต่างๆ ตลอดงานทั้ง ๗ วัน ในแต่ละวันจะมีขบวนแห่ควัทาน ตักบาตร การปฏิบัติธรรมรดวงควัทาน เทศน์มหาชาติ การประกวดบอไฟ โคมไฟโบราณ การประกวดกลองแวง อีกด้วย

จังหวัดแพร่ ได้แก่ งานประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่แห่ตุงหลวง อ่าเภอเมือง จังหวัดแพร่ เพื่อชวนพุทธศาสนิกชนได้มานมัสการองค์พระธาตุช่อแฮ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุ และพระบรมสารีริกธาตุพระศอกซ้ายของพระพุทธเจ้าโดยในวันแรกของการจัดงานคือวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๕.๐๐ น.จะมีขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่ตระการตา เพื่อบูชาองค์พระธาตุช่อแฮ ประกอบด้วย ขบวนแห่เครื่องสักการะ ขบวนช่างเจ้าหลวง ขบวนเจ้าเมืองจาก ๘ อ่าเภอ และขบวนเครื่องสักการะจากทุกอ่าเภอ และมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในเวลา ๑๗.๐๐ น.ประกอบด้วยพิธีทำบุญกตัญญูบูชาคุณบูรพาจารย์ ทักขิณานุปทา พิธีทำบุญตักบาตร การแสดงทางวัฒนธรรม มหรสพสมโภชน์ การแสดงดนตรีจากศิลปินดัง การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง ผลิตภัณฑ์ชุมชน และสินค้านำเข้าจากโรงงาน นอกจากนั้นแล้ว ยังมีพิธีการทางพุทธศาสนาที่ต้องจัดขึ้นก่อนการจัดงานในวันที่ ๑,๓,๕ และ ๗ มีนาคม อาทิ พิธีบวงสรวงพระธาตุช่อแฮ พิธีเททองหล่อรูปเหมือนเจ้าพ่อขุนลี้ระอ้ายก้อม พิธีมหาพุทธาเทวาทิเชกวัตถุมงคล

พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อขุนลี้ระอ้ายก้อม พิธีถวายบาตร ตานตุง และเจดีย์ทราย อุทิศถวายแด่บูรพาจารย์ และพิธีอาราธนาพระมหาอุปัชฌาย์ด้วย

จังหวัดพะเยาได้แก่ ประเพณีไหว้พระธาตุดอยจอมทองอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา วันเพ็ญเดือน ๔ ทุก ปีชาวพะเยาพร้อมใจกันทำบุญ ไหว้พระธาตุดอยจอมทองวันเพ็ญเดือน ๔ ทุกปีชาวพะเยาพร้อมใจกันทำบุญ ไหว้พระธาตุดอยจอมทอง เพราะความเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระธาตุ ตามประวัติที่มีการกล่าวถึงวัดพระธาตุดอยจอมทอง ระบุว่าสร้างขึ้น ในรัชสมัย พญาเรือนแก้ว เจ้าผู้ครองเมืองไชยนาทรายณ์ (บริเวณอำเภอเวียงชัยปัจจุบัน) พ.ศ. ๑๔๘๓ ในการสร้างวัดครั้งนั้น ได้มีการสร้างองค์พระเจดีย์ประธาน ของวัดขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระมหาเถระชาวลังกาได้นำมาถวายแด่พญาพังคราชแห่งเมืองโยนกนาคพันธุ์ ซึ่งพญาพังคราชได้โปรดให้ แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๓ ส่วน และนำไปประดิษฐาน ณ พระบรมธาตุเจดีย์ที่สำคัญ ได้แก่ พระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง พระธาตุจอมกิติ และพระธาตุ ดอยจอมทองแห่งนี้ซึ่งพุทธศาสนิกชนจะมา ทำบุญ ตักบาตร เป็นจำนวนมากเป็นประจำทุกปี

จังหวัดเชียงรายได้แก่ ประเพณีขึ้นพระธาตุดอยตุง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย กำหนดการจัดงานขึ้นระหว่างวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือนหกเหนือ หรือ เดือนสี่ไทย ตามตำนานเล่าสืบต่อมาว่าเจดีย์พระธาตุดอยตุง เป็นเจดีย์ประจำวันเกิด คือปีช้าง ตรงกับปีกุนหรือปีหมูของภาคกลาง ด้วยเหตุนี้พระธาตุดอยตุงจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนเกิดปีหมูหรือปีกุนซึ่งคนที่เกิดปีดังกล่าวต้องไปนมัสการและปรนนิบัติพระธาตุอย่างน้อยหนึ่งครั้งในช่วงปีที่มีชีวิตอยู่ (บางคนไปนมัสการทุกปี) ด้วยการปิดกวาดบริเวณพระธาตุ บริจาคเงินบูรณปฏิสังขรณ์

จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้แก่ งานนมัสการพระธาตุดอยกอมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนกำหนดจัดงาน ตรงกับเดือน๑๒ ของทุกปี “ปอยปายหลอย” ย่อมาจากคำว่า ปอย แปลว่างาน กับคำว่า ปายหลอย แปลว่า ปลายดอย ฉะนั้นรวมความแล้วจึงแปลได้ว่า งานปลายดอย หรืองานพระธาตุปลายดอย ชาวแม่ฮ่องสอนเรียก วัดพระธาตุดอยกอมูว่า “วัดปายหลอย” คือวัดปลายดอย ฉะนั้น ปอยปายหลอย จึงแปลว่า งาน พระธาตุดอยกอมู หรือ งานนมัสการพระธาตุดอยกอมู ที่ใช้เรียกกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เป้าหมายที่แท้จริงก็คือการบูชาพระธาตุ ซึ่งเป็นอุดมคติและวิถีชีวิตความเชื่อของชาวไทยใหญ่

จังหวัดลำพูนได้แก่ ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนจะจัดขึ้นทุกปีโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดเพื่อเป็นการสักการะพระบรมธาตุ ซึ่งเป็นปูชนียสถานอันเก่าแก่ และนับเป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดลำพูนและชาวพุทธทั่วไป และเพื่อสักการะพระบรมอัฐิธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นการบูชาเสาหลักเมือง เพราะชาว

ลำพูนถือว่า เจดีย์พระธาตุหริภุญชัยเป็นเสาหลักเมือง เมื่อสร่งน้ำพระบรมธาตุหริภุญชัยจึงได้ทำบุญเสาหลักเมืองลำพูน

จังหวัดเชียงใหม่ได้แก่ ประเพณีไหว้พระธาตุดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ งานไหว้สาป่าระมี พระบรมธาตุดอยสุเทพถวายน้ำสรงพระราชทาน สืบสานประเพณีเดียวขึ้นดอย เพื่อสืบสานประเพณีล้านนา และถวายเป็นพระราชกุศลจัดในวันวิสาขบูชาของทุกปี กลางคืนก่อนวันวิสาขบูชา ชาวเชียงใหม่จากทุกอำเภอและร่วมกันจัดขบวนแห่ อัญเชิญน้ำสรงพระราชทานเดินทางจากบริเวณลานอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัยไปยังวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร ระยะทาง ๑๑ กิโลเมตร โดยพิธีฉลองและสมโภชน้ำสรงพระราชทานและพระบรมสารีริกธาตุ จัดที่วัดโลกโมฬีแล้วอัญเชิญน้ำสรงพระราชทานจากวัดโลกโมฬีไปยังลานอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัยเพื่อเริ่มพิธีและจัดขบวนแห่งานนี้จัดเป็นประจำแต่สมัยโบราณล้านนา รู้ความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ซึ่งเชื่อกันว่าผู้ที่เข้าร่วมเดินขึ้นดอยเพื่อไปร่วมเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุในวันวิสาขบูชาจะได้รับอานิสงค์แรงกล้า

จังหวัดลำปางได้แก่ งานประเพณียี่เป็งของวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเมือง จังหวัดลำปางเป็นความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อองค์พระธาตุลำปางหลวง ซึ่งเป็นความศรัทธาที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน โดยการจัดงานได้คงรูปแบบประเพณีแต่ดั้งเดิม เมื่อครั้งในอดีตการจัดทำพิธีโบราณ สวดมนต์ด้วยภาษาพื้นเมือง พร้อมได้อัญเชิญองค์พระเจ้าแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองขึ้นประดิษฐานยังมณฑปในวิหารหลวง ให้ประชาชนทั่วไปได้กราบสักการบูชาปิดทองค่าเปลว เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ซึ่งการอัญเชิญองค์พระเจ้าแก้วมรกต ออกมาให้พุทธศาสนิกชนกราบสักการบูชา ปีหนึ่งจะมีเพียง ๒ ครั้งเท่านั้น คือในช่วงเทศกาลสงกรานต์ปีใหม่เมือง และเทศกาลเดือนยี่เป็ง

องค์ความรู้และหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

องค์ความรู้เครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

ในการศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และเอกสารพบว่า เครื่องสักการะล้านนา เป็นเครื่องหมายของการแสดงความเคารพสูงสุดของชาวล้านนา โดยการจัดเตรียมเครื่องสักการะบูชาของชาวล้านนา มีสิ่งของหลัก คือ ข้าวตอก ดอกไม้ และรูปเทียน เครื่องสักการะดังกล่าวนี้อาจใช้บูชาบุคคลที่ควรแก่การบูชา รวมไปถึง ผี เทวดา เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ ในฐานะที่ชาวล้านนานับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ได้ใช้เครื่องสักการะบูชาเหล่านี้สำหรับบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้มีการประดิษฐ์งานฝีมือที่ใช้สำหรับประเพณีต่างๆ ทั้งในเขตเมืองและหมู่บ้านรอบนอกมานานกว่า ๑๐๐ ปี แต่ทั้งหมดมีอยู่ในแถบจังหวัดเชียงใหม่ลำพูน เชียงราย พะเยา น่าน และแม่ฮ่องสอน ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็น

ผู้ประดิษฐ์เครื่องสักการะ ที่ต้องใช้ในแต่ละพิธีการตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น พิธีบวงสรวงประเพณีสงกรานต์และการทำบุญในวันเข้าพรรษา การตกแต่งประดับประดาใช้ดอกไม้และวัสดุในท้องถิ่น^๔

ความแตกต่างการจัดเตรียมเครื่องสักการะตามแต่ละโอกาสของชาวล้านนา

ความแตกต่างได้แฝงไปด้วยคติความเชื่อและความศรัทธาของชาวล้านนาได้อธิบายดังนี้

ข้าวตอก หรือที่ภาษาบาลีว่า “ลาชา” ได้มาจากการนำเอาข้าวเปลือกหรือข้าวโหดไปคั่วในหม้อดินด้วยไฟอ่อนๆจนเมล็ดข้าวนั้นแตกออกมาเป็นสีขาวบริสุทธิ์และมีกลิ่นหอมใช้เป็นเครื่องบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคุณสมบัติที่เปรียบประดุจได้กับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าสามประการกล่าวคือ

๑. ขณะคั่วข้าวตอกมีลักษณะแตกกระจายออกเป็นดอกเปรียบเสมือนความแตกฉานของพระปัญญาธิคุณ

๒. สีของข้าวตอกมีสีขาวบริสุทธิ์เปรียบดังพระวิสุทธิคุณ

๓. ลักษณะแบ่งบานดุจพระเมตตาที่แบ่งบานงดงามเปรียบเสมือนพระมหากรุณาธิคุณดอกไม้ เป็นสิ่งมีชีวิต มีความสวยงาม มีกลิ่นหอม มีความบริสุทธิ์และควรค่าแก่การบูชา ดังนั้นคนในสมัยโบราณจึงนำเอาดอกไม้มาเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องสักการะสูงสุดและที่สำคัญไปกว่าสิ่งอื่นใดเกี่ยวกับคติความเชื่อของชาวล้านนาที่เชื่อว่าดอกไม้เป็นสิ่งที่มีชีวิตเหมือนกับมนุษย์ ดังนั้นจึงพึงที่ได้รับอานิสงส์จากการอุทิศตนถวายเป็นพุทธบูชา

เทียน หรือที่ภาษาบาลีว่า “อัคคีรูปะ” โดยที่ อัคคี หมายถึง เทียนซึ่งมีไฟที่สามารถจุดให้เกิดแสงสว่าง ส่วน “รูปะ” หมายถึงรูป ที่ชาวล้านนาเรียกว่า “เทียนไส้” ซึ่งเทียนไส้ที่ชาวล้านนาไม่นิยมนำมาจุดแต่มีไว้เพียงเพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาเท่านั้นเทียนไส้ของชาวล้านนาจะมีความแตกต่างไปจากรูปของทางภาคกลาง ชาวล้านนาจะทำเทียนไส้จากดอกไม้แห้งที่มีกลิ่น หรือเปลือกของต้นโชค ซึ่งเชื่อว่าคำว่าโชค หรือโชค จะนำมาซึ่งความโชคดี

ดอกไม้ สำหรับบูชาพระสงฆ์นั้น มีความมุ่งหมายว่า ธรรมดาดอกไม้มานานาพันธุ์ เมื่อยังอยู่ ณ สถานที่เกิดของมัน ก็ย่อมมีความสวยงามตามสมควรแก่สภาพของพันธุ์ไม้นั้น ๆ ดอกไม้ที่นำมาบูชาพระ นั้น นิยมจัดเปลี่ยนให้สดอยู่เสมอ อันเป็นนิมิตหมายแห่งความสดชื่น ความรุ่งเรือง ไม่นิยมปล่อยให้เหี่ยวแห้งเป็นนิมิตหมายแห่งความหดหู่ใจ ความเสื่อมโทรมเป็นต้นได้กล่าวถึงการถวายดอกไม้เพิ่มเติมไว้ว่า บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้ที่มีสีสวย แต่ไม่มีกลิ่นหอม เช่น บูชาพระด้วยดอกไม้พลาสติก หรือ ดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น ต่อไปในภายหน้า บุคคล

^๔ ปภัสสร ผลเพิ่ม, การประดิษฐ์เครื่องสักการะล้านนา:หมากสุ่มหมากเป้ง ต้นดอก ต้นเทียน และต้นผึ้งในจังหวัดเชียงใหม่, หน้า๒๐-๒๙.

ผู้นั้นจะได้อะไร ๆ ก็ล้วนแต่มีรูปร่างลักษณะดี มีรูปสวย แต่คุณภาพไม่ดีดังคำพังเพยว่า “สวยแต่รูป แต่จูบไม่หอม” บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้มีกลิ่นหอม แต่มีสีไม่สวย ต่อไปในภายหน้าบุคคลผู้นั้นจะได้อะไร ๆ ก็ล้วนแต่มีคุณภาพดี แต่มีรูปร่างลักษณะไม่สวย ไม่งดงาม ดังคำพังเพย “ถึงรูปชั่วตัวดำ แต่น้ำใจดี” บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้กำลังสดชื่นต่อไปในภายหน้าบุคคลผู้นั้นจะได้อะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็นของใหม่ ๆ ไม่ต้องใช้ของที่เขาใช้แล้ว เป็นมือหนึ่ง ไม่ต้องเป็นมือสองรองใคร

ขันแก้วตั้งสาม” ขัน หรือ พาน หมายถึง ดวงแก้วทั้งสามประการ หมายถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ขันแก้วตั้งสามจึงเป็นขันดอกไม้ที่ใช้บูชาพระรัตนตรัย นอกจากขันแก้วตั้งสามแล้วมีพานสำหรับใส่ดอกไม้สองใบ ใบแรกสำหรับขอศีลที่ถวายพระสงฆ์เรียกว่าขันศีล ใบที่สองสำหรับนำทานหรือนำถวายทาน เรียกว่าขันนำทาน นอกจากขันแก้วตั้งสามแล้วยังมีขันดอกประเภทอื่นที่มีเครื่องสักการะเหล่านี้ เช่น ขันสุมาคว์ตาน เป็นขันที่มีข้าวตอกดอกไม้ รูป-เทียน และน้ำมันสัปปายะเพื่อ ใช้ขอขมาพระรัตนตรัย ในการถวายทานหรือเสนาสนะแต่ละครั้ง โดยมีคนายกจะเป็นผู้อ่านโองการเพื่อขอขมา ซึ่งชาวล้านนาเรียกพิธีนี้ว่า “ขอสุมาคว์ตาน”

เครื่องหลวง หมายถึง เครื่องสักการะสูงสุดในพระพุทธศาสนาเครื่องสักการะประเภทนี้มีชื่อเรียกที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่น เช่น เติงยพระเจ้า อาสนา จองคำ หรือสังเค็จ เป็นต้น เครื่องหลวงมักปรากฏตั้งไว้คู่กับเครื่องสูง (เครื่องเทียมยศพระมหากษัตริย์) พบได้ทั่วไปในวิหารของวัดต่าง ๆ

หมอนผา หรือหมอนสามเหลี่ยม ยัดด้วยนุ่นหน้าหมอนปักด้วยดินเงินดินทองเป็นการนุ่งที่เรียกว่าเต็กหมอนผา และยังมีหมอนป้องไว้พิง หมอนหกใช้หนุนนอนถวายพระมหากษัตริย์

กระโถน น้ำตั้น และจอกน้ำพร้อมจานรอง มักจะเป็นขันเงินบริสุทธิ์ สำหรับอาหาร พานเมียง พานบุหรี ขันหมาก ซึ่งคนโบราณนิยมกินหมากกันมาก ขันหมากมักจะเป็นเครื่องรับรองแขกไว้ทานเวลานั่งคุยกัน ขนชั้นปกครองมักจะมีขันหมากที่มีการตกแต่งที่พิเศษและงดงามหรือที่เรียกว่าขันหมากเครื่องเงิน

กูปละแอ หรือหมวกยอดแหลม เกือกแก้วหรือรองเท้า พัดหรือที่เรียกว่าวิไบตาล ซึ่งคนสมัยก่อนนำไบตาลมาทำ ร่มผ้าหรือร่มกระดาศ สำหรับอาหาร คาว-หวาน

น้ำตั้นหรือคนโท และจอกเงินใช้ในเครื่องสักการะ

ปิด ป้าว จามร (เครื่องสูง) หรือ เครื่องเทียมยศ ส่วนมากสร้างขึ้นเป็นชุดอยู่ในราวเดียวกัน ชุดหนึ่งห้าถึงเจ็ดชั้น และมักนิยมที่สร้างเป็นคู่หรือสองชุดชุดตั้งอยู่ด้านซ้ายและ ด้านขวาของเตียงพระเจ้า บางแห่งตั้งสักการะไว้หน้าพระประธานในวิหารของวัด

๑๐๒ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒)

ชาวล้านนามักเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเครื่องสัตตะเจ็ดประการ ประกอบด้วย กุบจิก จามร บั้งแทรก พระขันธ แส้จามรี สัปทน และธารพระกร^๕

ละแอ หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า “กุบจิก” หรือ “กุบละแอ” เป็นหมวกทรงยอดแหลม ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ หรือ ขุนนางใสในการออกรบ ซึ่งเปรียบได้กับพระมหาพิชัยมงกุฏของพระมหากษัตริย์

หรืออีกนัยยะหนึ่งเปรียบได้กับร่มหรือสัปทน ใช้สำหรับกางบังแดดและบังฝนในการเดินทางของพระมหากษัตริย์

บังวัน หรือ บังสุรย์ มักจะแกะไม้เป็นรูปใบโพธิ์ขนาดใหญ่ ใช้สำหรับบังแสงแดดเวลาพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินในกลางวัน

บังแทรก มักจะแกะด้วยแผ่นไม้ หรือสานด้วยตอกเป็นทรงกลม ใช้สำหรับบังแสงจากดวงจันทร์ ไม่ให้สาดส่องต้ององค์พระมหากษัตริย์

พระแสง ไม้เท้าหรือธารพระกร มักจะแกะไม้กลึงคล้ายกระบอง และแส้จามรี มักจะแกะเป็นรูปหัวพญานาค ปากคาบขนจามรี เพื่อใช้ในการปิดไม้ให้ยุ้งหรือแมลงมากัดต่อขององค์พระมหากษัตริย์อัฐบริวารขารบนต์หน้าพระประธาน

เครื่องสักการะหรือเครื่องบูชาห้าประการ

ขันดอก หรือที่เรียกว่า ต่อมก้อม ขันต่อมล้อม หรือขันเหลี่ยมเป็นภาชนะ ทรงสูง ไว้ใส่ดอกไม้โดย นิยมใช้ใบเล็บครุฑมาทำ ปัจจุบันก็ยังมีการทำขันดอกแบบนี้ในงานต่าง ๆ เช่นกฐิน งานบวช หรือแม่แต่งงานศพ โดยทำเป็นโครงไม้ไผ่ที่อยู่ด้านใน นำดอกไม้มาวางชนิดมาประดับเป็นพุ่มกลมสวยงามเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สุ่มหมาก หรือหมากเบ็ง เป็นเครื่องสักการะที่ ถูกกำหนดให้ใช้ หมากสด หรือหมากแห้งโดยใช้ใบมะพร้าว สานเป็นรูปห้าเหลี่ยม ที่เรียกว่าหมงบะเต็ง นำมาประกอบกัน ใช้ไม้เสียบแล้วปักลงบนโครงไม้ หรือบางแห่งใช้ท่อนกล้วยมาทำเป็นฐาน ขึ้นอยู่กับวัสดุในชุมชนที่หาได้ ด้านบนตกแต่งด้วยดอกไม้ เนื่องด้วยในอดีตหมากเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีใช้ในครัวเรือน ทั้งหมากสุกหมากแห้ง นำมาร้อยเป็นสายหรือที่เรียกว่าหมากไหม รวมถึงแก่นหมาก นำมาฝานเป็นแว่นตากแห้ง ใช้เป็นเครื่องขบเคี้ยวที่ทุกครัวเรือนต้องมีหมากไว้ และยังเป็นเครื่องบูชาในชั้นตั้งและพิธีกรรมสำคัญๆ คนโบราณจึงให้ความสำคัญกับหมาก จึงนำมาเป็นเครื่องสักการะในพระพุทธศาสนา และมีการตกแต่งให้สวยงามเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สุ่มพลู หรือพลูเบ็ง ใบพลูนั้นใช้ควบคู่กับหมากและปูนแดง ชาว ล้านนามักจะปลุกไว้บริเวณบ้าน ใกล้บ่อน้ำหรือฮ้านน้ำ (ร้านน้ำ) ที่เรียกว่าก้างพลู ถือเป็นพืชที่ทุกบ้านต้องมี และใช้

^๕ วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ในพิธีกรรมความเชื่อ รวมทั้งในชั้นตั้งดั่งที่ได้กล่าวมาแล้ว และใช้เป็นยารักษาโรค เช่น ตาใส่ข้าวสาร ใส่แผล จึงเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันของชาวล้านนา

ต้นผึ้ง เป็นการนำเอาขี้ผึ้ง ปั้นเป็นรูปดอกไม้ นำดอกไม้มาตกแต่ง เสียบก้านทางมะพร้าว ปักลงบนต้นกล้วย ในอดีตขี้ผึ้ง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพระภิกษุอย่างยิ่ง เนื่องจากต้องนำมาทำเทียนจุดอ่านหนังสือ จุดอ่านพระธรรมคัมภีร์ ปัจจุบันในงานศพยังมีพิธีจุดเทียนดูหนังสือเทศน์อยู่ ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่สืบทอดมาจากโบราณ ขี้ผึ้งยังนำมาใช้ประโยชน์ในการอุดรูรั่วของเครื่องถ้วย นัยยะทางพระพุทธศาสนา การถวายขี้ผึ้งเป็นการให้แสงสว่าง ให้เกิดสติปัญญา ขี้ผึ้งจึงเป็นเครื่องสักการะที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

ต้นเทียน โดยการนำเอาเทียนขี้ผึ้งมาผูกติดกับทางมะพร้าวเสียบลงบนต้นกล้วย ความสำคัญของเทียนนั้นผู้เขียนได้กล่าวไปแล้วในการทำต้นผึ้ง การถวายเทียนนี้ยังปรากฏในเทศกาลวันสำคัญอื่นๆ อีกหลายครั้ง เช่น วันเข้าพรรษา ที่พระสงฆ์ต้องใช้เทียนจุดอ่านหนังสือพระธรรม ตลอดระยะเวลาที่จำพรรษา

องค์ความรู้หลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะบูชา

ประชาชนที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงได้มีความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกันไป เช่น บางคนไปวัดต้องนำดอกไม้ ธูปเทียนไปสักการะ จากการดำเนินชีวิตตามศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ให้เป็นไปตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา หลักพุทธจริยธรรม ๓ ระดับ โดยหลักพุทธจริยธรรม ๓ ระดับ คือ ชั้นมูลฐาน ชั้นกลาง ชั้นสูง

๑. พุทธจริยธรรมชั้นมูลฐาน หลักธรรมขั้นนี้มีอยู่ ๒ ชั้น คือชั้นหยาบ เป็นลักษณะที่ต้องงดเว้น ด้วยการไม่ประพฤตินิสิตทางกาย และวาจา เรียกว่า เบญจศีล อีกชั้นหนึ่ง คือชั้นละเอียด ที่ประณีต มากขึ้นกว่าเดิม เป็นลักษณะทางใจ ๕ อย่างเรียกว่า เบญจธรรม มาคู่กัน^๖

๒. พุทธจริยธรรมชั้นกลาง จริยธรรมขั้นนี้เป็นหลักปฏิบัติที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ หมายถึง ทางแห่งการกระทำความดี หรือทางไปสู่ความเจริญและสันติสุข หรือสุคติ จริยธรรมระดับนี้จะช่วยยกฐานะความดีของมนุษย์ให้สูงขึ้น ประณีตขึ้นตามลำดับ แบ่งออกเป็น ๓ ทางตามโครงสร้างของพฤติกรรมของมนุษย์

๓. พุทธจริยธรรมชั้นสูง หลักจริยธรรมนี้เป็นหลักเพื่อให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติจะต้องอาศัยปัญญาบารมีและความมุ่งมั่นพยายามอย่างแรงกล้าจึงจะสำเร็จ เรียกว่าอริยมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา

จากการศึกษาหลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของชาวล้านนา เครื่องสักการะกับธรรมมีความหมายและมีนัยสำคัญกันอยู่อย่างลึกซึ้งทั้งในวิธีการปฏิบัติ

^๖ วศิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า.

ซึ่งแทรกอยู่ทุกวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่ว่าในยุคใดมาตั้งแต่โบราณกาลสืบจนทุกวันนี้

ในทางพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัททำการบูชา เป็น ๒ ส่วนคือ อามิสบูชา การบูชาด้วยดอกไม้ เครื่องหอมต่าง ๆ เครื่องสักการะ สัมมานะทั้งปวง เป็นสื่อให้นำให้พุทธศาสนิกชนผู้มีอายุอยู่ในวัยเยาว์ หรือชาวบ้านผู้ไม่มีพื้นฐานแห่งความรู้เท่าที่ควรได้ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นสื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติเบื้องต้นสูงขึ้นไป ปฏิบัติบูชา คือการบูชาพระรัตนตรัยด้วยการประพฤติปฏิบัติดังในบาลีว่า “ธัมมานุธัมมปฏิปันโน” ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมคือการประพฤติปฏิบัติชอบ มีสถานะสูงกว่าอามิสบูชา สิ่งนี้จะเกิดขึ้นกับบุคคลผู้ผ่านพื้นฐานแห่งอามิสบูชา หมายถึงผู้ที่เคยบูชาด้วยเครื่องสักการะทั้งหลายมีรูปเทียน ดอกไม้ เป็นต้น มาก่อนทั้งสิ้น การปฏิบัติทั้งสองส่วน คืออามิสบูชาและปฏิบัติบูชา จึงต้องอาศัยกันและกัน มาทุกยุคทุกสมัย มาจนถึงปัจจุบัน

หลักพุทธจริยธรรมของเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาของล้านนา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ของบุคคลต่างๆ ที่ได้กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า เครื่องสักการะบูชาของล้านนา ในจังหวัดทางภาคเหนือ เครื่องสักการะของชาวล้านนานั้น บ่งบอกถึงความคิดที่ลึกซึ้งของชาวล้านนาในการมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่ควรบูชา โดยการน้อมนำสิ่งของที่มีคุณค่าอันควรแก่การบูชาที่มีอยู่ตามธรรมชาติและเติมไปด้วยความงามที่พิเศษ นอกเหนือจากสิ่งที่มีบริโภคนิยมในชีวิตประจำวัน เช่น ข้าวตอก ซึ่งโดยปกตินั้นชาวม้งไว้สำหรับบริโภค แต่เมื่อนำมาทำเป็นข้าวตอกก็ถือเป็นสิ่งสักการะ เทียนขี้ผึ้ง ปกติจะไม่นำมาใช้เพื่อให้เกิดแสงสว่าง ถ้าจะมีการใช้ ก็จะใช้เฉพาะการบูชา และที่น่าสนใจยิ่ง คือ ดอกไม้ โดยทั่วไปดอกไม้ที่มีความสวยงามและมีกลิ่นหอมจะไม่มีการนำมาบริโภคเป็นอาหารแต่จะนำมาเป็นเครื่องสักการะ ส่วนวิธีการเก็บดอกไม้เพื่อบูชาพระก็จะกระทำด้วยความนุ่มนวลอ่อนโยนดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ตรงนี้สะท้อนให้เห็นการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความอ่อนโยนและเทิดทูน แสดงถึงพื้นฐานจิตใจที่งดงามของชาวล้านนาซึ่งมีมาช้านาน เครื่องสักการะของล้านนาชาวบ้านถือว่าเครื่องสักการะที่สำคัญและเป็นของสูง เนื่องจากใช้ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและคาบเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประจำวันของชาวล้านนา นั้นทำให้ความหมายและหลักจริยธรรมของเครื่องสักการะแต่ละแห่งล้วนมี เหตุและเป็นปัจจัย จึงต้องประดิษฐ์อย่างประณีตบรรจง แรงศรัทธาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่ส่งผลให้เกิดงานศิลปกรรมเกี่ยวเนื่องกับเครื่องสักการะขึ้นมา และการสอดแทรกจริยธรรมคำสอนในเครื่องสักการะนั้นก็เพื่อที่เครื่องสักการะของล้านนาให้ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

ข้อเสนอแนะ

๑. หน่วยงานทางด้านการศึกษาศาสตร์ สามารถที่จะนำองค์ความรู้ที่ได้ไปบรรจุเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อใช้ในการศึกษาทางด้านวิชาศิลปวัฒนธรรมของชาวล้านนา

๒. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์งานศิลปวัฒนธรรม และร่วมกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนเกิดความรักและเกิดความหวงแหน

๓. ผู้มีส่วนร่วม หรือผู้ดูแลรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาควรจัดทำองค์ความรู้เรื่องเครื่องสักการะเพื่อบันทึกไว้เป็นหลักฐานสำหรับให้อนุชนได้ศึกษาต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชาวล้านนา

๒. เครื่องสักการะบูชาของชาวล้านนาแต่ละแห่งทางภาครัฐและภาคเอกชนควรสนับสนุนให้มีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นองค์ความรู้

๓. ควรศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องการประดิษฐ์เครื่องสักการะบูชาของล้านนา ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน

๔. ควรมีการศึกษาเครื่องสักการะบูชา โดยการเปรียบเทียบกับจังหวัดในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย

๑๐๖ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒)

เอกสารอ้างอิง

ปภัสสร ผลเพิ่ม. การประดิษฐ์เครื่องสักการะ หมากส่ม หมากเบ็ง ต้นดอก ต้นเทียน ต้นผึ้ง
ในจังหวัดเชียงใหม่.สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๔.

มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ.เครื่องสักการะในล้านนาไทย.เชียงใหม่:พิมพ์ลักษณ์,
๒๕๓๘.

ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ. เครื่องสักการะในล้านนาไทย.
เชียงใหม่ : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๘.

สมภาร พรหมทา. ชีวิตกับความขัดแย้ง ปัญหาจริยธรรมในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑ .

สมภาร พรหมทา.มนุษย์กับศาสนา. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ไสว มาลาทอง .คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา สำนักบริหาร
นักปกครองและประชาชนทั่วไป. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

